

”Mun aivot vaan tietää sen”
Miten ohjaan oppijaa
itsenäiseen kielenkäyttöön?

Viivi Heikura

15.3.2023

Kieli vie mennessään -seminaari (OPH)

Kouluttaja

- Viivi Heikura
- viivi@heikura.net
- Kontaktipyynnöt LinkedInissä ovat tervetulleita!
- Filosofian maisteri
- Pääaine: suomen kieli
- Sivuaineet: fonetiikka (vieraan kielen oppiminen) suomi toisena kielenä -opettaminen, kirjallisuustieteet, puheviestintä
- Työkokemus:
 - Opetus: S2 (suomi vieraana kielenä) oppilaitoksissa ja yksityisesti; viestintä
 - Koulutukset: Selkeä kieli, kielitietoisuus

Koulutuksen sisältö

- Mikä kieli on?
- Suomen kielen piirteitä ja ominaisuuksia
- Oppijan näkökulma
- Kielen oppiminen
- Suomi toisena vs. vieraana kielenä
- Kielellinen empatia

Mikä kieli on?

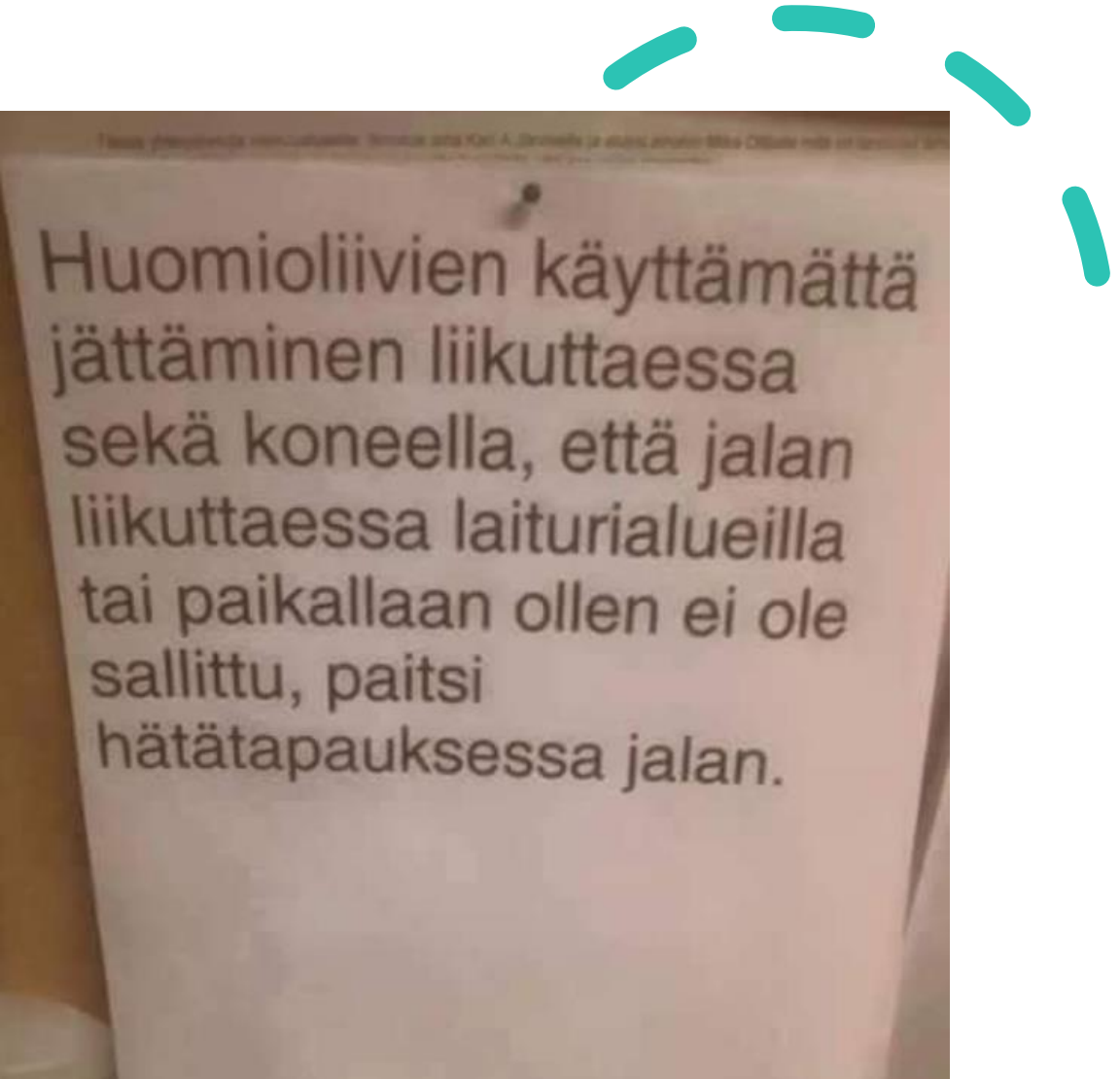
- Kieli koostuu merkkijonoista tai symboleista: sanalla "tuoli" on kielenulkoisessa maailmassa viittauskohde.
- Tunnetta merkkien tai symbolien merkityksen, koska meillä on yhteinen sopimus = kieli.
- Kirjakieli on keinotekoinen ja osin sen vuoksi monet kielet ovat hankalia oppia, koska niiden kirjoitettu ja puhuttu kieli eroavat toisistaan.
 - Esim. suomi, englanti, viro, arabia

Kielen neljä ulottuvuutta

- Kieleen kuuluu neljä ulottuvuutta: kuunteleminen, puhuminen, lukeminen, kirjoittaminen
- Kun äänteitä pannaan peräjälkeen, syntyy puhetta.
- Kieli on lähtökohtaisesti ollut ensin puhuttua ja sitten vasta kirjoitettua.
- Monille kielille on tehty myös kirjakieli eli kieltä voidaan kirjoittaa ja lukea.

Kysymys:
Milloin
käytetään
huomioliivejä?

Huomioliivien käyttämättä
jättäminen liikuttaessa
sekä koneella, että jalan
liikuttaessa laiturialueilla
tai paikallaan ollen ei ole
sallittu, paitsi
häätätapauksessa jalan.

Onko suomen kieli vaikeaa?

Mitä ajattelet: onko suomi helppo vai vaikea kieli?

Miksi ajattelet näin?

Mitä helppoa tai mitä vaikeaa siinä on?

Miksi vaikeat asiat ovat vaikeita?

Miksi helpot asiat ovat helppoja?

Millaisia esimerkkejä tulee mieleesi?

Faktoja kielistä

- Maailmassa on laskutavoista riippuen jopa 9000 erilaista kieltä.
 - Vaikea määritellä, sillä kielet ja murteet on välillä vaikea erottaa toisistaan.
- Eniten puhujia on mandariinikiinalla, espanjalla, englannilla, arabialla ja hindillä.
- Suomen kielimaisema monimuotoistuu: Suomessa puhutaan jo yli 150 eri äidinkieltä!
- Jostain syystä kielen vaikeudella viitataan yksittäisen kielen rakenteelliseen monimutkaisuuteen ja taivutusjärjestelmään.
- Kielen vaikeus on epämääräinen käsite.

Suomi vs. muut maailman kielet

- Jos suomea verrataan maailman muihin samankaltaisiin kieliin, sen vaikeusaste on keskiarvoa.
 - On siis olemassa yhtä paljon helpompia kuin vaikeampiakin kieliä kuin suomi.
- Kielentutkimuksen näkökulmasta kielet ovat yhtä vaikeita ja helppoja:
 - Kielet ovat vain erilaisia ja uuden kielen oppimisen vaikeus riippuu äidinkielestä ja muista kielistä, joita oppija jo osaa.
- Kielissä on "helppoja" ja "vaikeita" asioita: Yksittäinen kieli ei ole kauttaaltaan jompaakumpaa.

Suomi on äännetasolla helpoimmasta päästä

- Suomen kielessä on äänteitä yhteensä 21 kpl
- Maailman kielissä on äänteitä keskimäärin 20–37 kpl, joissakin yli 140 kpl!
- Suomi on siis äännetasolla yksinkertainen kieli!
- Lisäksi äänteiden yhdistelmät ovat suhteellisen yksinkertaisia:
 - Tyypillisin sanahahmo on CVCV, konsonanttijonot CCC ovat harvinaisia.
- Kaikki indoeurooppalaiset kielet ovat tässä suhteessa vaikeampia kuin suomi!
- Toisaalta taas taivuttaminen muuttaa hieman sanojen vartaloita, mutta ei läheskään niin paljon kuin esimerkiksi Amerikan sioux- tai kaddolaiskielissä, joissa sanan vartalo voi muuttua tunnistamattomaksi sitä taivutettaessa.

Taivutusjärjestelmä on systemaattinen...

- Suomen kielessä taivutusaineokset sijoitetaan lähes yksinomaan sanan loppuun ja yksiköiden rajat ovat hyvin selviä.
- Taivuttaminen on helppo esittää muodossa vartalo + johdin, esimerkiksi: verbi → tekemisen nimi
 - opettaa + minen = opettaminen
 - ohjata + minen = ohjaaminen jne.
- Oppijat voivat oppia melko helposti analysoimaan sanoja jakamalla ne osiin.

...ja läpinäkyvä

- Lisäksi taivutusainesten tehtävä on melko läpinäkyvä ja säännöllinen
- Esim. -jA-päätteellä tehdään "tekijäsanoja": opettaja, ohjaaja, perehdyttävä jne.
- Esim. Amerikan athapaskanilaiskielissä taivutusaineokset voivat sijoittua lähes mihin kohtaan sanaa ja jokin asia voidaan ilmaista monella vaihtoehtoisella taivutusaineoksella.
- Näiden kielten asiantuntijatkaan eivät pysty päättämään, tarvitaanko asian ilmaisemiseen 10 vai 40 palikkaa!

Suomen oppijan näkökulma

- Suomen kirjakieli ja puhekieli eroavat toisistaan paljon.
- Suomen opiskelijat sanovat usein, että ne ovat kuin kaksi eri kieltä.
- Puhekieltä opetetaan jonkin verran, mutta sen opettaminen on vaikeaa, sillä puhekieli muuttuu nopeasti.
- Lisäksi jokaisella kielenpuhujalla on oma tyylinsä puhua: painotukset, puhenopeus, murteellisuus
- Suomen kielen oppijan on yleensä hankala seurata ja ymmärtää ns. tavallistakin puhetta.

Puhekieli on liian nopeaa oppijalle

- Puhenopeus kuvastaa puhujan persoonallisuutta, ja se voi vaihdella eri tilanteissa.
- Puhenopeus huipussa 16-21-vuotiaana.
- Miehet puhuvat keskimäärin nopeammin kuin naiset.
- Selkokielessä on sanoja vain noin 70 kpl minuutissa.
- Voit testata oman puhenopeutesi melko helposti esim. Googlen Keep-työkalulla

Nettipoliisi luennoi somerikoksista

"elikkä jos te haluutte varmistaa sen et onks se nyt oikeesti poliisi vai ei nii tässon nää pari osotetta ylimpänä on meidän helsingin nettipoliisin osote elikkä sieltä löytyy meitä on kolme kokopäivästä nettipoliisia jotka tekee duunia tuolla somessa ja sen lisäksi löytyy muutamia sit tämmösiä sivutoimisia mutta toltta sivulta löytyy meidän tiedot mutta sitte..."

- Litteroituna 54 sanaa
- Arvaatko, miten kauan tämän sanomiseen menee?

Video: [Nettipoliisin luennossa somerikoksista](#) 2.9.2014 (video poistettu)

Nettipoliisi luennoi somerikoksista

"**elikkä** jos te halutte varmistaa sen et onks se **nyt** oikeesti poliisi vai ei nii tä**ss** on nää pari osotetta ylimpänä on meidän helsingin nettipoliisin osote elikkä sieltä **löytyy meitä** on kolme kokopäivästä nettipoliisia jotka tekee **duunia** tuolla **somessa** ja sen lisäksi löytyy muutamia **sit tämmösiä** sivutoimisia mutta toltta sivulta löytyy meidän tiedot **mutta sitte...**"

- Tähän menee puhujalta noin 20 sekuntia!
- Tämä puhuja tuottaa siis keskimäärin 150 sanaa minuutissa!

Murteet ja puhekieli

- Murteet ja muut puhekielen sanat sekä täytesanat
 - Minä, sinä, te vs. mä, sä, te vs. mie, sie, työ
 - Tauko, breikki, välkkä, paussi
 - Niinku, tota, et, totanoi, nonii, eli, elikkä, nii
- Tutuissakin sanoissa voi olla outoja päätteitä, joiden funktio voi olla epäselvä:
 - Lukea vrt. lukiessa, lukematta, lukemalla, lukeva
 - Nauraa vrt. naurava mies, he nauravat
 - Siivota vrt. on siivottava pukuhuoneet, me siivottiin, he siivoavat

Yhteisen kielen puute: Koiran tottelevaisuuskoulu

**Simpsonseiden koira aiheuttaa
perheessä hämminkiä.**

**Se tuhoaa tavaroita ja luulee esim.
tässä tikkaria herkuksi.**

Yhteisen kielen puute: Koiran tottelevaisuuskoulu

Koira aiotaan antaa pois. Sillä on mahdollisuus jäädä, jos se menee tottelevaisuuskouluun.

Valitettavasti koira ei ymmärrä sanaakaan, mitä Bart yrittää sille sanoa.

Bart päätyy hyvästelemään koiraansa takapihalle ja kertoo koiralle, miten tulee ikävöimään tätä.

Yhteisen kielen puute: Koiran tottelevaisuuskoulu

**Bart toivoo, että koira
vain oppisi istumaan.**

Ja yhtäkkiä koira istuu!

**Ja antaa tassua! Ja menee
maahan! Yhteinen kieli on
löytynyt!**

Ja sama juttu tekstinymmärtämisessä

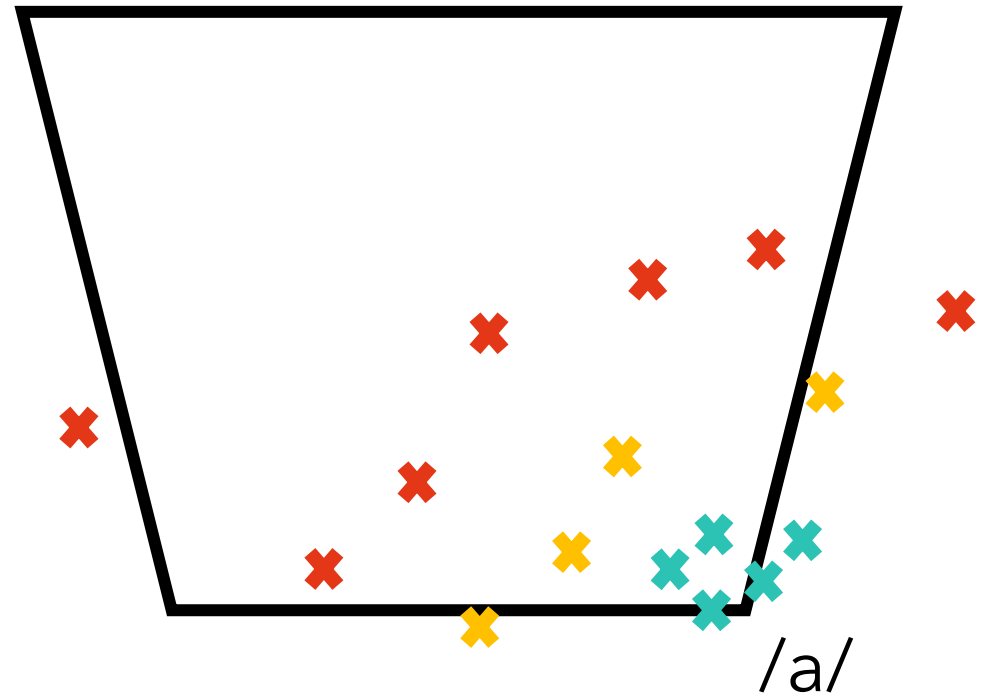
- Kun teksti vilisee erikoisia rakenteita, joita ei kielikursseilla yleensä ehditä edes käsitellä, on tekstin itsenäinen lukeminen ja ymmärtäminen vaikeaa.
 - Ymmärtää pääasiat ja joitakin yksityiskohtia muutaman kappaleen pituisista viesteistä jonkin verran vaativissa arkisissa yhteyksissä (mainokset, kirjeet, ruokalistat, aikataulut) sekä faktatekstejä (käyttöohjeet, pikku-uutiset). (A2.2)
 - Pystyy seuraamaan tuttua aihetta käsittelevän parisivuisen tekstin pääajatuksia, avainsanoja ja tärkeitä yksityiskohtia. Arkikokemuksesta poikkeavien aiheiden ja tekstin yksityiskohtien ymmärtäminen voi olla puutteellista. (B1.1)
 - Esim. Jenni Alisaari: Raksoliinin orustaminen

Suomi toisena kielenä vai suomi vieraana kielenä?

- Suomen oppijalle suomen kielen opiskeleminen = vieraan kielen opiskelemista vieraalla kielellä
 - Vertaa: Suomalaislapset opiskelevat koulussa esim. englantia tai ruotsia suomen kielellä eli he opiskelevat vierasta kieltä omalla äidinkielellään.
 - Lisäksi he oppivat kielen rakenteista omalla äidinkielellään omasta kielestään. Tämän vuoksi oman äidinkielen opetus on myös tärkeää.
- Miten hyvin sinulta sujuisi minkä tahansa uuden asian opiskeleminen esimerkiksi englanniksi tai ruotsiksi?

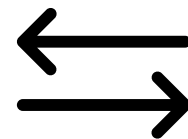
Vieraan kielen oppiminen

- Äidinkieli on automaattinen.
- Lapsi oppii äidinkielen automaattisesti jo kohdussa.
- Kun vauva syntyy, se oppii uusia äänteitä noin 6 kk ikään asti.
- Aivot järjestävät äänteitä: Jokainen äänne analysoidaan ja kategorisoidaan.

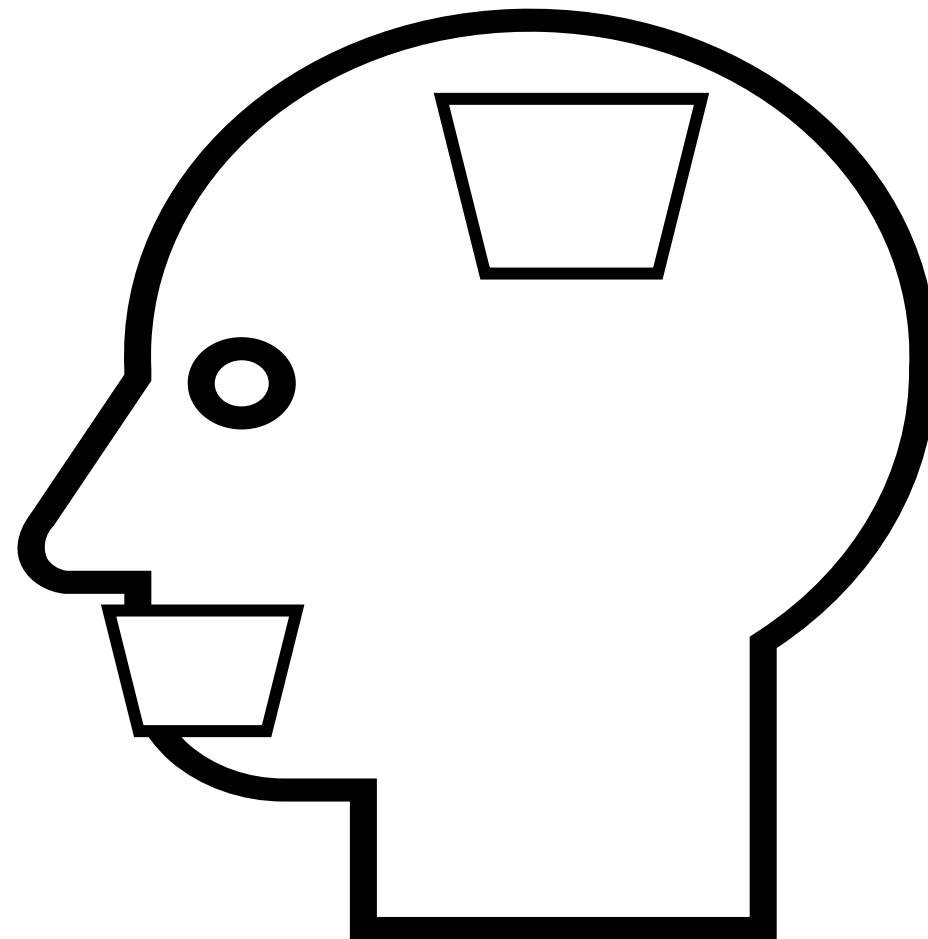
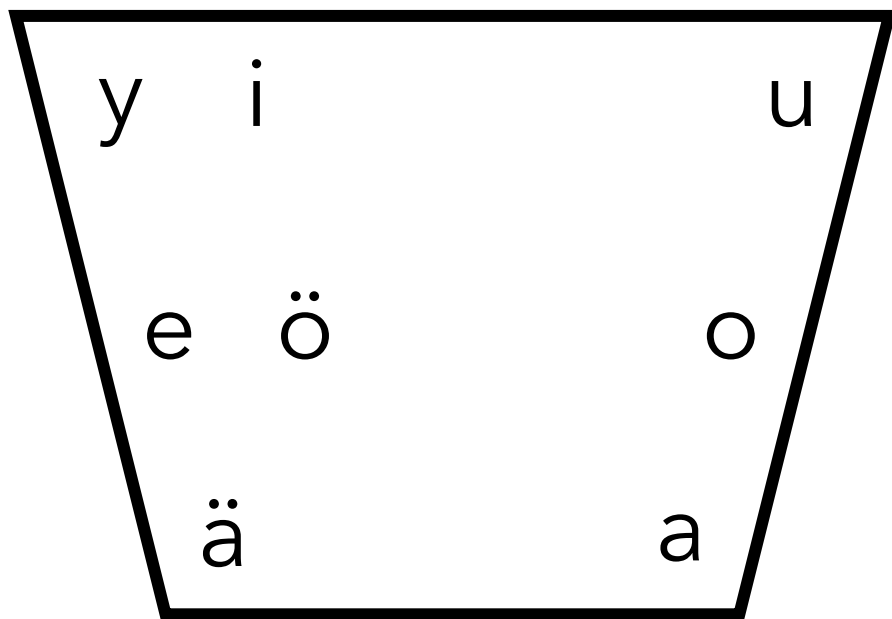

Kuka oppii ja miten?

- Lapset oppivat kieliä helpommin kuin aikuiset.
- Aikuisille voi syntyä aksentti, koska hänen aivonsa eivät opi uusia äänteitä tarpeeksi hyvin.
- Äänteet ovat kriittisessä asemassa kielen oppimisen suhteen:
 - **Jos henkilö ei osaa tuottaa äänteitä, se tarkoittaa, etteivät aivot tunne kyseistä äännettä.**
 - **Tämä johtaa siihen, etteivät aivot myöskään kuule äännettä.**
- Miten voi käyttää kieltä, jos ei osaa sen äänteitä?

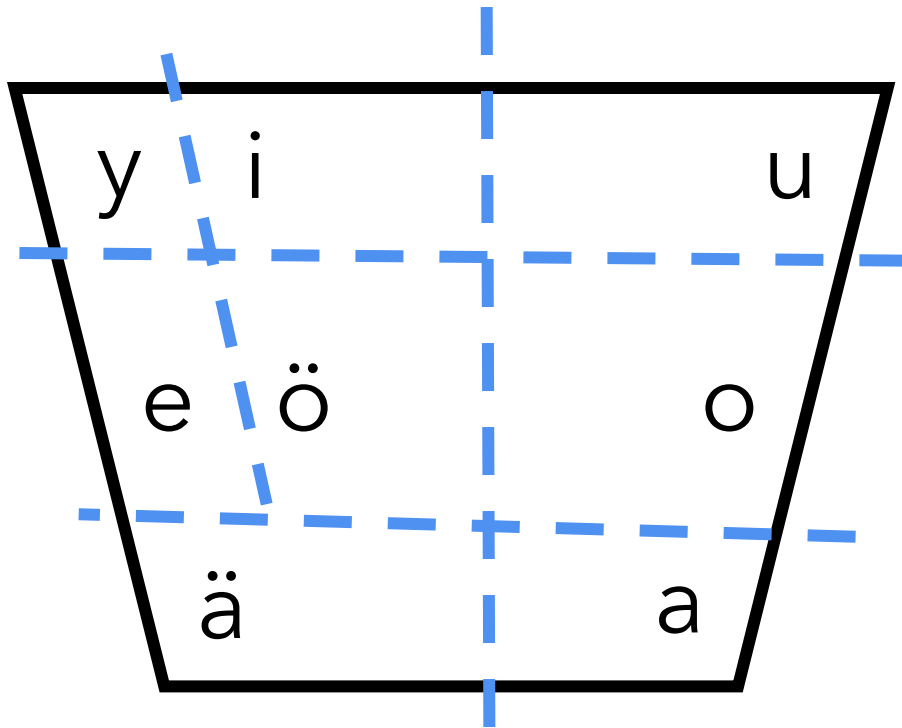

Suomalainen vokaalidiagrammi

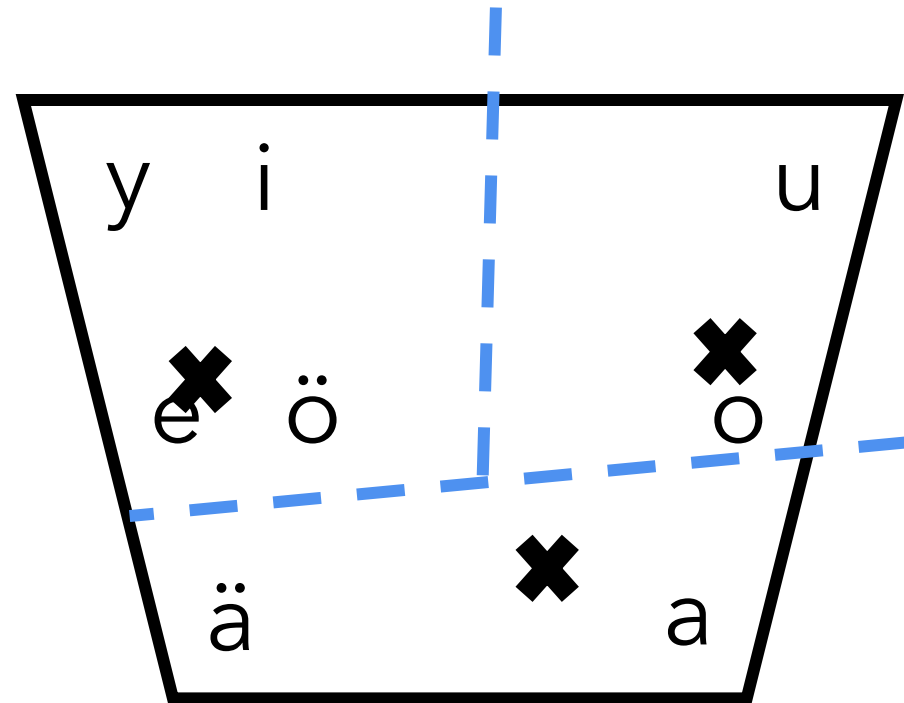

Äänteiden oppiminen vokaalidiagrammin mukaan: case arabian kieli

Suomen kieli

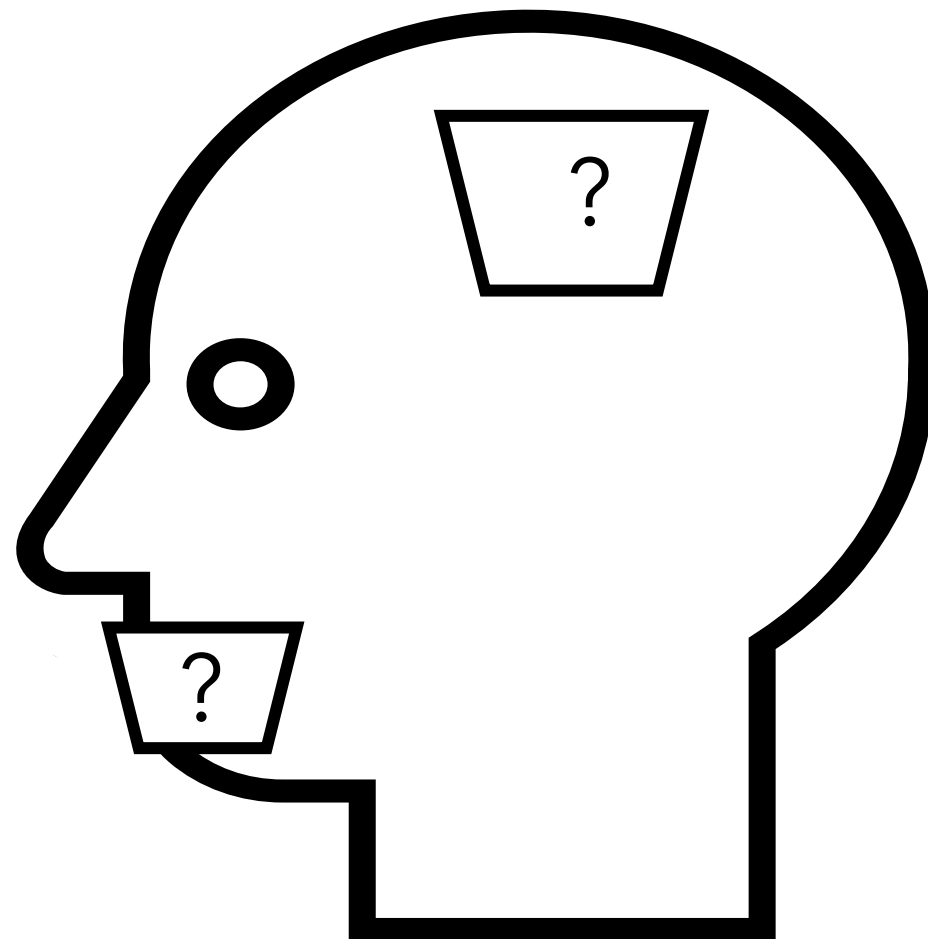

Arabian kieli

Kielen automatisoituminen

- Jos henkilö ei osaa tuottaa äänteitä, se tarkoittaa, etteivät aivot tunne kyseistä äännettä.
- Tämä johtaa siihen, etteivät aivot myöskään kuule äännettä.

Vokaalit ja konsonantit

- Yleisesti ottaen vaikeita ovat sellaiset äänteet, joita kohdekielessä eli opiskeltavassa kielessä ei ole.
 - Esim. arabiankieliselle vaikeita ovat suomen etuvokaalit
- Vaikeaa on myös, jos omassa kielessä on vaikkapa yhdensorttisia o-äänteitä ja kohdekielessä kahta.
 - Esim. suomen kielessä on o, mutta italialaisissa on o ja ɔ
- Konsonantit ovat yleensä helpompia, mutta suomenoppijalla on lähes aina vaikeuksia hahmottaa kaksoiskonsonantit, koska konsonantit eivät kuulu niin selvästi.
 - Hyp-pää, katalysaat-tori, auk-ko, an-na, am-me, tul-la

Kielellinen empatia

- Empatia on eräänlainen ihmissuhdetaito: kyky ymmärtää, mitä toinen tuntee, ajattelee ja kokee.
- Kielellinen empatia voisi siis tarkoittaa sitä, että eläytyy toisen ihmisen kielitaitoon:
- Miltä tuntuu, kun on vaikea ymmärtää kieltä, jota ympärillä puhutaan?
- Miltä tuntuu, kun kielen tuottaminen on lapsen kengissä ja ajatus kuitenkin luistaa?
- **Miksi** jonkun on vaikea ymmärtää kieltä?
- Mikä voisi auttaa häntä ymmärtämään paremmin?

Päivittäin kielen oppija joutuu...

- Oppimaan uuden sanan, johon ei liity mielle yhtymiä (kojelauta, varauma, taho).
- Erottamaan uuden sanan puheen tai tekstin virrasta.
- Oppimaan tunnistamaan sanan kontekstissaan.
- Sanomaan ja kirjoittamaan sanan.
- Oppimaan sanan merkityksen.
 - Mihin sana viittaa kielenulkoisessa maailmassa?

→ Nämä kaikki rasittavat ja väsyttävät aivoja ja oppijaa.

Kielenoppijan avuksi kielenoppimisen näkökulmasta

- Tarpeeksi hidas ja selkeä yhden sanan artikulointi
- Tarpeeksi hidas ja selkeä puhenopeus
- Uusien sanojen kirjoittaminen ja äänteiden tavaaminen ja tuottaminen yhdessä:
 - ka-ta-ly-saat-to-ri, op-pi-a, klik-kaus, vilt-ti
- Ohjaavan tahon ymmärrys kielen oppimisesta ja opittavan kielen rakenteista auttaa sekä ohjaajaa että oppijaa!
 - Suomen kielen rakenteiden tunnistaminen on natiiville melko helppoa eikä lainkaan sellaista kuin ihmiset muistavat kouluajoilta.
 - Suomen kielen oppijat käsittelevät suomen kielen rakenteita eri näkökulmasta kuin natiivit.

Mitä konkreettista voi tehdä?

- Tiedosta, miten esiinnyt:
 - Miten nopeasti puhut?
 - Millainen äänenvoimakkuutesi on?
 - Puhutko paljon?
 - Millaisia sanoja käytät? Mikä on täytesanasi?
 - Ovatko rakenteet vaikeita?
 - Kerrotko tarinoita? Rönsyiletkö? Pohditko ääneen? Pysytkö asiassa?

Kysy ja vaadi selitystä

- Muista kysyä!
- Pyydä oppijaa kertaamaan, mitä juuri sanoit.
- Älä tyydy "jooohon" tai "kyllään".
- Anna ohjeet myös kirjallisina.
- Kirjoita käsitteet taululle tai paperille tai muutoin havainnollisesti.
- Anna oppijalle mahdollisuus kysyä!
 - Onko kysyttävää? vai Haluatko kysyä?

Tarkkaile rakenteitasi

- Vaikean asian sanominen helpommin tai ymmärrettävämmin on todellista ammattitaitoa.
 - Näin kielitaidossakin ajatellaan: Osoittaa kielitaitoa ja kielen käyttötaitoa, jos osaa ilmaista sillä hetkellä vaikean asian toisin, helpommalla kielellä.
- Vältä tärkeilevää, virkamiesmäistä kielenkäyttöä.
- Vältä lauseenvastikkeita.
 - Puhuttaessa, siivotessaan, saattaen...
- Vältä fraaseja ja sanontoja.
- Käytä kuvia.
- Toisaalta: Oppija törmää ennemmin tai myöhemmin hankaliinkin rakenteisiin. Miksi et siis avaisi rakenteita tai fraaseja jo nyt?!

Kielellinen empatia

- Miltä kieli tuntuu kuulijasta?
- Eläydy kuulijan kielitaitoon!
 - "En ymmärrä, mitä muut puhuvat."
 - "Ajattelen, mutta en osaa puhua - olenko?"
 - "Haluan kuulostaa äidinkieliseltä puhujalta."
 - "Suomi on niin vaikeaa."
 - "Minä olen niin vanha, etten voi oppia uutta."
 - "On helpompi väittää, että ymmärrän ja kysyä kaverilta."
 - "En kehtaa sanoa opettajalle, etten ymmärrä - hänhän on auktoriteetti!"

Eri kielten foneemeja

Näiden lukeminen vaatii hieman taitoa, mutta kun oppii lukemaan yhtä, on helppo lukea myös muita! Klikkaa kuvaan, niin saat linkin auki. Linkki myös lähteissä.

Foneemikartat

Tämän sivun kartoissa ovat mukana ne äänteet eli vokaali- ja konsonantifoneemit, joilla on kielessä merkitystä erottava tehtävä.

Kiitos!

Bartin koira valmistuu tottelevaisuuskoulusta 😊

Lähteet

- [Empatia esim. täällä](#)
- [Eurooppalainen viitekehys](#)
- [Foneemikartat](#) (Jyväskylän yliopisto)
- Kielen oppiminen (omat muistiinpanot fonetiikan luennoilta)
- Kielen vaikeudesta: [Eri asiantuntijat: Tavoiteltava kieli](#) ja [Anneli Pajunen: Suomi maailman kielten joukossa, 2002](#)
- [Kielitietoinen opetus - Kielitietoinen koulu OPH](#)
- [Koskela, Anna \(2013\). Aikuisten puhe- ja artikulaationopeus sekä artikulaationopeuden yhteys oraalimotorisiin taitoihin \(Pro gradu\)](#)
- [Kotimaisten kielten keskus: Kielet](#)
- Maahanmuuttajan kieliopas, REPE-hanke (Rekrytoi ja perehdytä onnistuneesti maahanmuuttajataustaista henkilöstöä) mm. Opetushallitus ja Stadin aikuisopisto
- [Nettipoliisin luento Youtubessa n. 2:55-3:15 kohta](#)
- [Simpsonien koiran tottelevaisuuskoulu](#)
- Kiitos myös Valo Pauli, kollega